

studovanou persónou již od třicátých let je A. Hitler, jehož osobnostní rysy popisovali např. T. G. Masaryk, E. Fromm, G. Jung atd.).

Další kapitola si všímá veřejnosti a politických skupin. Krejčí zdůrazňuje, že „v určitých podmínkách může dojít k politizaci každé sociální skupiny, nebo alespoň k jejímu politicko-ideologickému chápání“ (s. 265). Krejčí představuje i nevolební výzkum veřejného mínění v souvislosti s válečnými konflikty v Koreji a ve Vietnamu, přičemž změny postojů k válce korelují s důvěrou v prezidenta.

Devátá kapitola věnující se omezené politické racionalitě např. popisuje koncepty kognitivní konzistence a kognitivní disonance (L. Festingera), všímá si politické zásadovosti a politického přesvědčení, skupinového myšlení, chování politiků v krizi. V této souvislosti je zajímavá hypotéza, že „intenzivní a dlouhodobé politické krize ještě více prohlubují negativní rysy státníka“.

V samotném závěru knihy autor konstatuje, že v současnosti „dochází k poklesu významu politiky a k jejímu odcizování“ (s. 309). I to je pro současnou pomalu se rozvíjející politickou psychologii v České republice výzva.

Kniha *Politická psychologie* Oskara Krejčího je inspirativní a některé hypotézy přímo vybízí s tímto dílem vést dialog, přemýšlet. Na více než 300 stranách textu je vysvětleno mnoho základních pojmů charakteristických pro oblast politické psychologie, uvedeno několik sociálněpsychologických experimentů (z nichž některé později byly označeny za neetické, např. experiment „poslušnosti“ Stanleyho Milgrama či „vězeňský experiment“ Philipa Zimbarda – v němž sehrála roli i deindividuace dobrovolníků, anonymita uniform), tabulek i schémat. Knize lze vytknout pouze chybějící jmenný rejstřík. Psychoanalytické a etologické zaměření knihy upozaduje sice poznatky kognitivní a vývojové psychologie, ale nepůsobí rušivě.

Lze konstatovat, že autor splnil cíl, který si na začátku knihy stanovil – práce je inspirující a rozhodně není učebnicí psychologie pro politology, seznamuje zájemce o politickou psychologii s historií i současným stavem bádání. Lze ocenit vydání této knihy, která si jistě najde čtenáře nejenom mezi politology, ale i psychology či sociology.

*Josef Smolik, Fakulta sociálních studií
Masarykovy univerzity v Brně*

Stanislav Balík, Michal Kubát

TEORIE A PRAXE TOTALITNÍCH A AUTORITATIVNÍCH REŽIMŮ

Dokořán, 1. vyd. 2004, 167 stran.

Kniha *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů* autorů Balíka a Kubáta nabízí systematický přehled teorií včetně pojmosloví týkající se problematiky nedemokratických režimů, přičemž autoři ve snaze přiblížit dané téma neopomněli stručně představit konkrétní příklady z praxe. To činí publikaci velmi atraktivní, protože čtenář tak má možnost konfrontovat uvedené teorie totalitních a autoritativních režimů s praktickým fungováním. Sami autoři v předmluvě vysvětlují, že jedním z hlavních záměrů publikace je ujasnění a jakási inventura pojmů, které jsou systematicky devalvovány častým zjednodušováním zejména ze strany historiků, politických aktérů či žurnalistů. Z tohoto důvodu je kniha vedena spíše v politologické než v historiografické rovině. Ambicí autorů bylo napsat knihu, která by se stala první českou publikací, jež zprostředkovává výsledky politologického výzkumu nedemokratických režimů, které se do té doby objevo-

valy pouze ve formě dílčích studií či kapitolách roztroušených v odborných časopisech a knihách. Nutno dodat, že v dané struktuře a rozsahu, který si autoři zvolili, se jim tento záměr podařil a kniha se tak může stát přínosem pro studium totalitních a autoritativních režimů v českém prostředí.

Publikaci tvoří osm kapitol, které jsou vnitřně děleny do jednotlivých částí. Ve snaze přiblížit téma nejširšímu spektru čtenářů autoři nepracují s citacemi a uvádějí pouze bohatý seznam literatury, který je tvořen převážně cizojazyčnými texty. Balík a Kubát vycházejí nejen z notoricky známých publikací od renomovaných autorů, ale i z méně známých, a jak je pro autora Kubáta typické, z knih především z polského odborného prostředí.

V první kapitole je věnován prostor problému s pojmoslovím. Autoři přiznávají, že systematizace pojmů není jednoduchá a usilování o ni na poli společenských věd stále trvá (str. 12). Nesprávné a nevhodné používání z důvodu neznalosti a nedbalosti některých autorů je důsledkem devalvace pojmů týkající se nedemokratických režimů. Jako příklad jsou uvedeny pojmy *extrémista*, *radikál* či *fundamentalista*, pro které je nevhodně užíváno synonymum *antidemokrat*. Například radikál se domáhá hlubokých reforem politického systému, ale bez narušení jeho podstaty a proto spojitost s demokracií a nedemokracií není v tomto případě vůbec na místě. Pojmy jako *autokracie*, *diktatura*, *oligarchie*, *plutokracie*, *teokracie*, *absolutismus*, *autarchie*, *despotismus* a *tyranie* jsou rozděleny do dvou kategorií, ve kterých jsou stručně vysvětleny. První tvoří tzv. nadčasové pojmy, které nesouvisí pouze z nějakým konkrétním časovým obdobím v dějinách. Sem patří např. již zmiňovaná autokracie, oligarchie nebo teokracie. Naproti tomu např. absolutismus nebo tyranie tvoří druhou kategorii tzv. historických pojmů, které jsou spojovány s konkrétním obdobím, v případě absolutismu především s tzv. absolutními monarchiemi období 16. až 18. století.

Balík a Kubát se zabývají totalitarismem a autoritarismem jako moderními fenomény. V případě totalitarismu jsou hlavními zdroji myšlenky autorů Arendtové, Linze, Sartoriho, Dahla, Friedricha a Brzezinského či Preisnera nebo Čermáka. Při představení různých definic totalitarismu je autory kladen důraz na dnes již klasické pojetí od autorů Friedricha a Brzezinského, kteří definují totalitarismus na základě šesti rysů: *existence oficiální ideologie*; *existence jediné politické strany*; *absolutní monopol vlády či strany na kontrolu armády*; *úplná kontrola masové komunikace*; *systém fyzické a psychologické kontroly společnosti*; *centrální řízení, plánování a kontrola ekonomiky*. Dále jsou uvedeny i jiné koncepce, např. H. Arendtové, G. Sartoriho nebo J. Linze. Balík a Kubát se nebojí ani stručného exkurzu do literárního zpracování totalitarismu, kterým spolu s výčtem základních charakteristických znaků a vnitřního členění totalitarismu uzavírají pojednání o totalitarismu jako moderním fenoménu.

V případě kapitoly zabývající se autoritarismem je věnována podstatná část definici a vymezení tohoto typu nedemokratického režimu a jeho typům. Autoři uvádějí jak definici rakouského autoritativního politika Engelberta Dollfusse z roku 1933, tak i novější koncept autoritarismu podle klasika v oboru nedemokratických režimů J. Linze. Linz charakterizuje autoritativní režimy jako politické systémy (1) s limitovaným politickým pluralismem, (2) bez vybrané a vedoucí ideologie, zato s typickou mentalitou, (3) bez extenzivní či intenzivní politické mobilizace (vyjma některých etap jejich vývoje), (4) ve kterých vůdce či výjimečně malá skupina uplatňuje moc uvnitř formálně špatně definovaných, avšak předvídatelných hranic (str. 50). Ve vyčerpávajícím přehledu různých typů autoritářských režimů Balík a Kubát prezentují Linzových sedm typů autoritarismu, kterými jsou: *byrokraticko-militaristické*, *organicko-etatistické*, *postkoloniální mobilizační*, *rasové a etnické*, *defektní a pretotalitní*,

posttotalitní autoritářské režimy. Dále pak autoři uvádějí Merkelových devět typů autoritářských režimů, které vycházejí z Linzova pojetí. Pro názornější přehled totalitarismu a autoritarismu je autory vypracováno krátké srovnání těchto dvou typů nedemokratických režimů.

Jedním z dílčích témat knihy je problematika legitimacy v autoritarismu a totalitarismu, kde je kladen důraz především na otázku, co je legitimita a proč je důležitá. Autoři upozorňují na skutečnost, že i nedemokratický režim může disponovat legitimitou. A dokonce autoritarismy disponují takovými legitimitami, které jsou typické i pro demokracie. Autoři vycházejí z moderního pojetí legitimacy od autorů M. Webera, S. M. Lipseta, R. Dahla nebo K. Deutsche. Jakousi formou katalogu jsou seřazeny a stručně vysvětleny různé druhy legitimacy, jakým je v případě autoritarismu např. charismatická, tradicionalistická, národní, strukturální nebo geopolitická legitimita. U totalitních režimů autoři uvádějí např. teleologickou, ideologickou nebo ritualistickou legitimitu. V závěru této kapitoly je nastíněn problém s udržení legitimacy v autoritarismu a totalitarismu, kde ztráta tohoto důležitého atributu vládnutí vede většinou k pádu takového nedemokratického režimu.

Balík a Kubát se rovněž ve své knize zabývají takovými fenomény, jakými jsou: autoritářské osobnosti a politické vůdčovství. Tímto způsobem tematiku autoritářských a totalitních režimů obohacují o poznatky z politické psychologie, nicméně se jedná pouze o velmi stručný, byť velice zajímavý, exkurz touto problematikou.

V kapitole totalitní ideologie a autoritativní mentalita autoři představují jednotlivé ideologie a mentality nedemokratických režimů. Zatímco ideologie je spíše obsahem myšlení, mentality jsou způsoby myšlení a cítění, nebo-li myšlenkový postoj. Ideologie je koncept sociologie kultury, mentalita koncept studie charakteru společnosti. Prostor je věnován

nejen hlavním ideologiím 20. stol. komunismu, nacismu či fašismu, ale i ideologii čučche nebo maoismu. Pro konkrétní příklady mentalit si autoři zvolili Španělsko v období vlády Francisca Franka, Chile za Pinocheta, Dollfusovo Rakousko, Salazarovo Portugalsko a Libyi plukovníka Muamara al-Kaddáfího.

Čtvrtinu knihy tvoří případové studie praktického fungování totalitarismu a autoritativního režimu ve vybraných zemích. Totalitní režimy na několika stranách zastupuje komunistické Rusko, nacistická Třetí říše, Albánie Envera Hodži a snad nejrůznější případ totalitního režimu v moderních dějinách 20. století – Pol Potova Kambodža. Frankistické Španělsko, Salazarovo Portugalsko, Italská provincie Carnao, „lidové“ Polsko a Kadárovské Maďarsko zase reprezentují příklady autoritářských režimů. Zvláště na příkladech Polska a Maďarska lze pozorovat vývoj povahy nedemokratického režimu. Např. v historii autoritářského režimu v Polsku jsou patrné nejméně čtyři různé typy tohoto typu nedemokratického režimu.

V závěru knihy autoři srovnávají vybrané aspekty některých autoritativních a totalitních režimů a zároveň dodávají, že analýza a studium nedemokratických režimů, které jsou nedílnou součástí světových dějin, ale i současnosti, je nezbytná, chceme-li předcházet jejich nastolení. K dosažení takového poznání by nám měly sloužit jak historické znalosti, tak znalosti politické teorie, tj. mechanismů a principů, které udržují nedemokratické režimy při životě. Dle autorů samých by jejich publikace měla být jakýmsi průvodcem zejména v té druhé rovině. Samotný konec knihy uzavírá komparativní tabulka charakteristik některých nedemokratických režimů, kde se pro některého čtenáře možná zmateně objevuje vedle frekventovaně zmiňovaného a probíraného Německa, SSSR či Španělska a Itálie najednou také Čína.

Knihla Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů je první ucelenou publikací

od českých autorů, která se zabývá fenomény totalitních resp. autoritativních režimů. Autorům se podařilo shrnout nejvýznamnější teorie zabývající se touto problematikou do uceleného celku, který je obohacen, byť jen ve stručné formě, konkrétními příklady praktického fungování autoritativních nebo totalitních forem vládnutí. Publikace je svou čtivou formou vhodná nejen jako učebnice pro studenty zabývající se tematikou moderních ne-

demokratických režimů, ale stejně tak i pro širokou veřejnost. Proto je dobře, že kniha vychází právě v době, kdy Česká republika spolu s dalšími zeměmi střední a východní Evropy slaví patnáct let od ukončení nedemokratické formy vlády.

*Marek Ženíšek, Katedra politologie
a mezinárodních vztahů, Fakulta humanitních
studií Západočeské univerzity, Plzeň a Katedra
politologie IPS Univerzity Karlovy, Praha*